

Vera Mevorah

studentkinja doktorskih studija

Grupa za teoriju umetnosti i medija, Interdisciplinarne studije Univerziteta umetnosti u Beogradu

Brian Massumi, *Semblance and Event: Activist Philosophy and the Occurrent Arts*, Cambridge–London, MIT Press, 2011.

1. Aktivistička filozofija

Nijedno umetničko delo ne može delovati u potpunosti živo bez toga da postane čista pojava i prestane da bude umetničko delo.

Valter Benjamin

Kada kaže „aktivistička filozofija“ Brajan Masumi (Brian Massumi) nas podseća da, iako njegova filozofija ima puno toga zajedničkog sa aktivističkim pokretima kako ih razumemo danas u svetu politike i umetnosti – je, pre svega, – bitno čitati je kroz prizmu korenitog aktuelizma u etimološkom smislu reči „u delovanju“ (*in act*) (16). On navodi da iako njegovo istraživanje možemo lako smestiti u oblast umetnosti ili filozofije, ono što čini u svom radu jeste otvaranje umetnosti i filozofije međusobnom delovanju „u širem aktivističkom shvatanju relaciono-kvalitativnih procesa“ kroz koje u svom međudelovanju prolaze. Kako kaže, „aktivistička filozofija predstavljena u ovoj knjizi obraća se aktivizmima u poznatom smislu reči u kojoj god se oblasti pojavljuju, kao i umetničkim i filozofskim praksama unutar njihovih disciplinarnih okvira“ (13). On nas poziva da njegovo istraživanje shvatimo šire od disciplinarnih okvira u kojima deluje, kao relevantno za pitanje života samog u njegovim događajnostima, koje je kao što ćemo videti za Masumija već po sebi estetsko-političko pitanje. Kao i procesualna filozofija Alfreda Wajtheda (Alfred Whitehead) i radikalni empirizam Vilijama Džejmsa (William James) na čijim takođe „aktivističkim filozofijama“ bazira svoje istraživanje, Masumi se vodi konceptima događaja, promene, potencijalnosti i kreativnosti. U tom smislu aktivistička filozofija je filozofija života, događajnosti bez otklona, kako navodi, citirajući Džejmsa na samom početku svog uvodnog eseja, „u samoj neposrednosti njegovog uvek-dešavanja“ (1). Ona je ne-objektna samim tim što se bazira na događajnom. Ona nije subjektivistička, jer kako kaže „ne pretpostavlja subjekt već samo – nešto što se događa“ (6). Ona je potpuno realistička u smislu da podrazumeva svako dejstvovanje (*taking-effects*). U tom smislu pozivajući se na francuskog filozofa Žilbera Simondona (Gilbert Simondon), Masumi je naziva *otogenetičkom* pre nego ontološkom filozofijom, „U aktivističkoj filozofiji biti znači osetiti: registrovati u dejstvovanju. Biti znači biti u dejstvu“ (20).

2. Događaj

Istina nije 'tamo negde'. Ona je u nastajanju.

Brajan Masumi

S obzirom na to da je *događaj* u samom centru Masumijeve aktivističke filozofije on pozajmljuje značenje koncepta od Deleza (Gilles Deleuze) i Gatarija (Félix Gattari) gde događaj, postajanje i promena dolaze zajedno. Citirajući Vajtheda navodi „gdegod i kadgod se nešto dešava tu je događaj. Priroda sama, svet procesa, jeste kompleksno proticanje događaja“ (6). Ono što Masumija interesuje jeste šta se događa u događaju. U najdužem uvodnom eseju svoje studije *Semblance and Event* Masumi nastoji da u potpunosti obrazloži procese koji čine događaje i na kojima gradi svoju tezu do kraja oslanjajući se na filozofiju Vajtheda i Džejmsa, ali i Deleza i Gatarija. On objašnjava da događaj ima dve dimenzije: Prva dimenzija je *relaciona* dimenzija dešavanja događaja u kojem je događaj „pod aspektom svog neposrednog učestvovanja u svetu aktivnosti veće od sopstvene“; dok je druga dimenzija *kvalitativna* dimenzija, njegova „takvost“ (*thusness*), u kojoj se, kako Masumi „kaže“, „iskazuje neposredno uživanje događaja u posebnosti održavanja sebe u stanju u kom se nalazi“ (3). Dalje, objašnjava da zbog svoje fundamentalne dvostrukosti možemo relacionalo/parcipatoran proces prve dimenzije nazvati *političkim*, a kvalitativno/kreativno-samouživajući proces *estetskim*. Upravo u ovoj podeli leži glavna teza Masumijeve studije u kojoj, kao što ćemo videti pokušava da sa platforme svoje procesualne, radikalno empirističke aktivističke filozofije ponudi nove odgovore na pitanja značaja i funkcija aktivizma, politike i umetnosti. Dalje u svojoj studiji Masumi takođe koristi podelu na *pragmatični* i *spekulativni aspekt* događaja pri čemu *pragmatično* odgovara političkom i označava „trenutno definitivno-oblikovanje u jedinstvenom postajanju u kojem relacione i kvalitativne sile jesu formativne sile“, dok *spekulativno* odgovara estetskom u smislu da se „odnosi na potencijal koji je urođen aktivnosti sveta, a izražen događajno putem dolaska promene“ (12). Ono što Masumi želi da naglasi svojim „unapređenim“ pojmovima političkog i estetskog jeste to da su ove funkcije imanentne svakoj praksi kako god ona konvencionalno bila klasifikovana. U tom smislu, „disciplina koja se naziva *umetnost* nema monopol nad kreativnim stvaranjem“ isto kao što „disciplina koja se naziva *politika* nema monopol nad stvarnom egzistencijalnom promenom“ (12). Za Masumija ovo su dve strane istog novčića, „dvostruka priroda“ događaja. „Prakse koje nazivamo političkim i prakse koje nazivamo umetničkim su integralno estetsko-političke, a svaka estetsko-politička aktivnost je integralno spekulativno-pragmatična“ (Ibid). Masumi smatra da su ovi aspekti i procesi događaja podložni manipulacijama koje već pronalazimo u primerima iz sveta umetnosti i politike, koje ukazuju na aktivistički aspekt njegove filozofije i koje naziva „tehnike egzistencije“ (*techniques of existence*).

3. Tehnike egzistencije

Umetnost je tehnika življenja života unutar – potpunije doživljavanje virtuelnosti koju predstavlja. Intenzivnije življenje, Tehnika egzistencije.

Brajan Masumi

Da bismo razumeli na koji način „tehnike egzistencije“ (*techniques of existence*) deluju potrebno je da uvedemo koncepte „pojave“ (*semblance*) „virtuelnog“ (*virtual*). Kako navodi Masumi konceptom virtuelnog se u ovoj studiji najviše bavi kao zamenom i u vezi sa konceptom *pojave*. *Virtuelno* je, kako navodi, „apstraktni događajni potencijal, dok je *pojava* još jedan način da se kaže 'doživljaj virtuelne realnosti'. To jest: 'doživljena realnost virtuelnog'. Pojava je način na koji

se virtuelno u stvarnosti pojavljuje“ (16). Za Masumija *naličitost* je posebno bitan koncept jer ukazuje na ono što je u događaju izraženo, ali nije u stvarnosti prisutno. Upravo doživljavanje pojave, tj. virtuelnosti događaja, jer događaj iako se fizički i objektno manifestuje u svojoj celovitosti kao virtualan, jeste ono što Masumi smatra da je moguće i potrebno izneti na videlo tehnikama egzistencije. Naličitost je, „mesto potencijalnog ‘više’ života. Njegovo oblikovanje određuje intenzitet ili domet ili ozbiljnost tog potencijala“ (49).

Masumi navodi da *tehnika egzistencije* ili „tehniko odnošenja“ (*techniques of relation*) koristi u smislu inspirisanom Žilberom Simondonom, koji značenje tehničkog objekta i umetnost „postavlja u isti okvir bez svođenja jednog na drugo“ (53). Skoro je nemoguće ne primetiti odjeke manifesta kada Masumi prezentuje aspekte onoga što naziva tehnike egzistencije: „Tehnika egzistencije je tehnika koja za svoj ‘objekt’ uzima sam proces, kao spekulativno-pragmatičnu proizvodnju orijentisanih događaja promene. Tehnike egzistencije su posvećene ontogenezi kao takvoj. One neodložno funkcionišu kvalitativno-relaciono. One nikakvim gestom ne tvrde ‘objektivnost’ niti se ponose svojim zdravim razumom. U isto vreme one odbijaju da se shvate kao ‘čisto’ subjektivne. One su *stvaraoci* subjektivnih formi u aktivističkom smislu: dinamička jedinstva nastajanja događaja. One su toliko umešane sa političnošću formiranja događaja da se svaka oblast u kojoj operišu njihova kreativnost može kvalifikovati kao „događajna umetnost“ (*occurrent art*).“

Iako prema Masumiju svaki događaj i van umetničke sfere sadrži potencijalnost o kojoj smo govorili, umetnost, smatra Masumi, ima potencijal da nas navede da „primetimo to da vidimo na određeni način ono što bi inače bilo prikriveno ili što samo implicitno osećamo“ (43). Umetnost je upravo tehnika egzistencije ili odnošenja koja čini da se potencijal ponovo pojavi. Masumi ovakvu funkciju umetničkih praksi analizira preko apstraktne likovne umetnosti, modernog plesa i apsolutne muzike, upravo onih praksi koje udaljavaju od semiotičkih tipova predstavljanja i koji na taj način „vraćaju pojavu događaju njegove urođene apstraktnosti“, jer „što je apstraktniji i manje ograničen događaj dinamičnije će odlagati svoju događajnost“ (138). Na sličan način kao tehniku postajanja Masumi obrađuje ritual za koji smatra još jednom tehnikom egzistencije koja na specifičan način potvrđuje „da je moguće aktivirati i rasprostraniti odnošenje uglavnom neverbalnim sredstvima“ (127). Za Masumija je ovo značajano jer želi da ukaže na to da osećaji i afekti nisu posledica mišljenja, već događaji po sebi. Takođe analizira umetničke projekte Roberta Irvina (Robert Irwin) za koje smatra da se posebno bave „percepcijom percepcije“, tj. osećajem „dvostrukog doživljavanja“ sveta u kojem je moguće svesno doživeti ono što obično ostaje nesvesno doživljeno: „Umetnička praksa promišljena na ovakav način jeste tehnika za proizvodnju potencijala egzistencije (...) Umetnost je inventivna, doslovce stvaralac afekta vitalnosti“ (73). Ovo je takođe ono što za Masumija umetnost čini političkom. Ona je sposobna da gura granice izvan njihovih regulativnih okvira. „Estetska politika je istraživačka politika stvaranja neograničenosti koja se ne pokoreva spoljašnjim konačnostima“ (53). Za Masumija prakse koje ograničavaju ono što on naziva *intenzitet* događaja jesu apolitičke. Kako kaže, „pitanje političnosti je pitanje intenziteta apetita životnih formi za kvalitativno-relacionom apstraktnom kreativnošću, kao imanentnom merom njegove menjajuće moći egzistencije: sila postajanja“ (171). On kritikuje politiku zbog toga što je pre svega opterećena pitanjima „stvari“ kao što su „gde“ i „šta“, a ne pitanjima procesa, kao što su „kako“ i „koji“. Za njega je ovakav tip politike siromašan procesom i kao takav se „kvalifikuje spekulativno-pragmatično kao apolitičnim“ (173). Politika kod Masumija treba da predstavlja aktivnost koja je pre kreativna nego regulativna, inventivna pre nego interpretativna. Kako navodi: „Ako je politika vezana za potencijalno oživljavanje životnih formi, onda je suštinski vezana za delovanje tehnika egzistencije“ (170).

4. „Kritičko nasilje“?

Citirajući Džejmsa, Masumi kaže da „uvek postoji ‘podrhtavanje života’ u događaju pojave. Gola aktivnost“ koja je za Masumija „početno komešanje“ događaja. „Čista aktivnost života, koja se apstraktno pojavljuje u svojoj realnosti intenzivnog događaja“ (178). Iako, objašnjava Masumi, podrhtavanje života nikada nije simboličko ono može biti zatočeno u harmoniji i njenim simboličkim asocijacijama, u referencijalnosti i istini. Kada se ovo desi „umetničko delo klizi ka umrtvljujućem apolitičkom polu skale iz kojeg se mora otrgnuti uz pomoć ‘kritičkog nasilja’“. Sâm Masumi završava svoju studiju pitanjem da li u aktivističkoj filozofiji, tehnikama egzistencije i kritičkom nasilju leži rešenje kada kaže: „Da li podrhtavanje života udareno ‘kritičkim nasiljem’ krvari ekspanzivni život?“ (180).

Kao jedan od glavnih ciljeva Masumijeve studije čini se početak ponovnog promišljanja koncepta kao što su estetsko i političko u kvalitativno-relacionom maniru njegove aktivističke filozofije. Ali on upozorava da promišljanje umetnosti i politike na ovaj način ne treba da predstavlja nametanje nekog opšteg okvira na njihove prakse: „U pitanju je postavljanje umetnosti i filozofije, teorije i prakse na istu kreativnu osnovu, u isti kapajući rezervoar“ (83).